

Демек, ҚҚС мақсатындағы айналым мөлшері бухгалтерлік есеп деректеріне сәйкес берілетін тауардың баланстық құны шегінде анықталады және осы айналым бойынша 12% ҚҚС тауардың баланстық құнының үстіне есептелуі керек: - Дебет 7210 (шегерімге жатқызылмайтын) Кредит 3130.

Қызметкердің табысы бухгалтерлік есеп деректеріне сәйкес өтеусіз берілетін тауардың баланстық құны негізге алына отырып, мөлшерде айқындалады және оған қоса ҚҚС сомасы 12% (өтеусіз беру кезінде өткізу бойынша) болады. Содан кейін бухгалтерлік жазбалар келесідей болады:

- Дебет 1252 Кредит 1330 - тауарды өтеусіз беру нәтижесінде есептен шығару және қызметкердің дебиторлық берешегін тану;

- Дебет 7110/7210 Кредит 3350-қызметкерге заттай нысанда табыс есептеу;

- Дебет 7210 (шегерімге жатқызылмайтын) Кредит 3120/3220 – жұмыскердің табысынан ЖТС және МЗЖ заттай нысанда есептеу. Осы табысты есептеген кезде ЖТС мен МЗЖ ұстап қалу мүмкін еместігін ескеру қажет, тиісінше жұмыс беруші ЖТС мен МЗЖ-ны өз есебінен есептейді.

Бұл ретте, ҚР Салық кодексінің 319-бабы 2-тармағының 47) тармақшасына сәйкес ҚРЗ 33-бабының редакциясында жұмыс берушінің есебінен есептелген және төленген осы ЖТС мен МЗЖ жұмыскердің табысы деп танылмайды.

- Дебет 7110/7210 Кредит 3150/3210 – әлеуметтік салықты, әлеуметтік аударымдар мен МӘМС аударымдарын есептеу.

- Дебет 3350 Кредит 1252 - жабу.

Мұндай жағдайда, өтеусіз берілген тауарлар бойынша шығыстарды ҚР Салық кодексінің 257-бабына сәйкес жұмыскерлердің есептелген кірістері бойынша шығыстар ретінде шегерімдерге жатқызады.

Сонымен, қорларды есептен шығару актісі қорлардың бүлінуі, сынуы, сынығы нәтижесінде, сондай-ақ дайындау, сақтау немесе өндіру процесіндегі қорлардың жетіспеушілігін, ысырабын анықтау салдарынан есептен шығаруға жататын қорларды есепке алу үшін қолданылады.

Әдебиеттер

1. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық Кодексі) Қазақстан Республикасының Кодексі 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120-VI ҚРЗ.

2. Қаржылық есеп [Текст] : оқу құралы / Б. Б. Султанова [ж.б.] ; Әл - Фараби атын. Қазақ ұлттық ун-ті. - Алматы : Қазақ ун-ті, 2019. - 491 б.

Еділ А., 1 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекші - э.ғ.к., доцент Кабдыбай А.К.

БАСҚАРУ ЕСЕБІ БАСҚАРУ ШЕШІМДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ҚОЛДАУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Басқару процесі басқарушылық шешімдерді жүйелі түрде қабылдау арқылы жүзеге асырылады, олардың тиімділігін басқарылатын параметрлердің жағдайы мен сипатын дәл және уақтылы білдіретін аралық және қорытынды нәтижелер туралы алынған ақпаратқа сәйкес талдауға болады.

Басқару есебі – бұл операциялық және стратегиялық сипаттағы ұйымда басқару шешімдерін қабылдауға арналған ақпараттық база.

Басқару есебінің саясатын құру кәсіпорынды қайта құру кезеңінде шешілетін маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Осы саясатты жасауға байланысты келесі проблемалар туындауы мүмкін: басқарушылық есепті жүргізуге жауапты болатын персоналдың біліктілігін белгілеу мен іріктеудегі қиындық; белгілі бір жұмыс учаскесінің басшылығы мен қызметкерлері арасындағы жеткіліксіз жолға қойылған коммуникациялық байланыстар; жұмыстың басқа бөліктеріндегі уақыттың сәйкес келмеуі, атап айтқанда бухгалтерлік және салықтық есептер арасындағы айтарлықтай сәйкессіздік, ұйымның нақты құрылымының болмауы; қызметкерлердің жұмысын біртұтас ұйым ретінде қамтамасыз ететін ұйымда ұйымдастырушылық мәдениеттің болмауы, соның ішінде өзара көмек көрсету, алынған және берілген ақпарат үшін құрмет пен жауапкершілікті қабылдау; басқару есебі жүйесінің жұмыс істеуін техникалық қамтамасыз етудегі қиындық, атап айтқанда қажетті компьютерлік техникамен және бағдарламалық қамтамасыз етумен жеткіліксіз жабдықтау.

Тағы бір проблема – кәсіпорындағы басқару есебінің мәнін анық түсінбеу. Көптеген отандық компаниялар басқарушылық есеп – бұл шығындар есебі деген ережеге негізделеді, ал басқарушылық

есеп жүйесі шығындарды есепке алу жүйесіне және оларды қаржылық жауапкершілік орталықтарына, өнім түрлеріне, шығындар орталықтарына бөлуге байланысты. Кәсіпорындағы шығындарды басқарудың рөлі іс жүзінде өте үлкен, өйткені шығындар жүйесіне айтарлықтай өзгерістер енгізген кезде ғана жалпы пайдаға айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Шығындарды жан-жақты басқару шығындарды есепке алу және бағалау процесінде өнімнің өмірлік циклінің әр кезеңін, оны жобалау сәтінен бастап, алынған қаржылық нәтижемен және сатудан кейінгі қызметпен аяқтау қажет деп болжайды. Көбінесе өнімге шығындарды азайту оны жобалаудың және өндіріске енгізудің бастапқы кезеңінде жүзеге асырылады. Негізінен назар аударылатын өнімнің өмірлік циклінің өндірістік кезеңінде шығындарды бақылау ресурстардың артық шығынын болдырмай, жоспарланған нормаларды ұстануға мүмкіндік береді. Мақсатты есептеу өнімді дамытуда командалық тәсілді қолданумен тығыз байланысты. Бұл термин жобалау кезеңінде кәсіпорында өнімді құру және жылжыту процестерімен тікелей немесе жанама байланысты әр түрлі қызмет саласындағы мамандар тобы құрылады деп болжайды. Арнайы құрылған топтың әрбір мүшесі жобаланған өнімнің қосымша қасиеттерін енгізу немесе алып тастау бойынша шараларды ұсынады, осылайша оны жетілдіруге және негізсіз шығындарды азайтуға ықпал етеді. Нәтижесінде компания жоспарланған мақсатты құны және болжамды пайда деңгейі, сондай-ақ тұтынушылардың қызығушылығын қамтамасыз ететін жоғары деңгейдегі тұтынушылық қасиеттері бар өнімдер алады. Мақсатты шығындар жүйесінде өнімді жобалау процесін функционалды және шығындар талдауынан басқа, тағы бір әдіс бар - өнімді қабатты талдау. Бұл құралды қолдану бәсекелес кәсіпорындардың өнімдерін оның құрамдас бөліктеріне бөлуге, тұтынушыны қызықтыруға мүмкіндік беретін арнайы функцияларды, сондай-ақ шығындар деңгейіне тікелей әсер ететін өндірістік процестердің сипатын анықтау үшін оларды егжей-тегжейлі талдауға негізделген. Өнімді өмірлік циклдің өндірістік кезеңінде іске қосу кезеңінен кейін кайзен-костинг жүйесі қолданылады. Бұл термин қолданыстағы өндірістік технологияға біртіндеп жетілдіруді енгізу процесі ретінде анықталады. Осы жүйенің арқасында технологиялық процеске тікелей жауапты қызметкерлердің өзі өндірістік операцияларды талдау арқылы резервті зерттейді.

Жоғарыда аталған барлық проблемаларға қарамастан, басқарушылық есеп жүйесін қалыптастыру және енгізу кәсіпорынның дамуына ықпал етеді, өйткені дұрыс және нақты тандалған басқару есебі мақсаттарды белгілеу, басымдықтарды белгілеу, стратегиялық жоспарлау, кәсіпорынның экономикалық қызметін болжау үшін қажетті ақпаратты ұсынады, сонымен қатар даму перспективаларын, бизнес үшін ашылатын мүмкіндіктерді бағалау және талдау үшін мәліметтер береді және қабылданған басқару шешімдерінің орындалуын бақылаудың тиімді әдістерін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Иманбаева З.О. Басқару есебі: оқу құралы/Қ. Жұбанов атын. Ақтөбе өңірлік мемлекет. ун-ті. - Алматы: Экономика, 2017. -274 б.
2. Зейнуллина А.Ж. Басқару есебінің негіздері: оқу құралы/ -Алматы: ССК, 2018. -168 б.
3. Толымғожина М.Қ. Контроллинг: оқу құралы - Алматы: ССК, 2018. -140 б.

Емілжанов Т.Е., 1 курс (Қарағанды экономика университеті)

ҚҰРЫЛЫС ҰЙЫМДАРЫНДА ҮСТЕМЕ ШЫҒЫСТАРДЫ ТАРАТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Құрылыс өндірісін ұйымдастыру, басқару және қызмет көрсетумен байланысты шығыстар үстеме шығыстар деп аталады. Оларды жекелеген жұмыс объектілерінің өзіндік құнына тікелей жатқызуға болмайды, өйткені олар құрылыс өндірісінің жалпы шығындары болып саналады.

Құрылыс өндірісінің үстеме шығыстары екі топқа бөлінеді:

1. Құрылыс машиналары мен техникасын ұстап тұру және пайдалану шығыстары
2. Жалпы өндірістік үстеме шығыстар.

Мердігерлік құрылыс ұйымдары оны ұстап тұруға жұмсалатын шығыстар айтарлықтай мөлшерге дейін жететін жеткілікті материалдық-техникалық базаға иелік етеді. Құрылыс машиналары мен техникасын пайдалану және ұстап тұру шығыстарының есебі үшін арнайы шот жоқ, соның салдарынан негізгі құрылыс машиналарының өнім өндіру нормаларын орындауы мен оның тиімді пайдалануын жүйелі бақылауды жүзеге асыру мүмкін емес. Одан өзге, есебін бірге жүргізу, үстеме шығыстарды және құрылыс техникаларын ұстап тұру және пайдалану шығыстарын бөлу